

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАРОДОЗНАВСТВА У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Роман Тарнавський

УДК 39:378.4(477.83-25)ЛНУ“165/190”

У статті йдеться про розвиток народознавчої (етнологічної, зокрема етнографічної, фольклористичної та антропологічної) проблематики у Львівському національному університеті імені Івана Франка від створення навчального закладу до організації в його структурі першої кафедри етнології (1910). Розглянуто як народознавчі дослідження викладачів Університету, так і лекційні курси народознавчого спрямування.

Ключові слова: Львівський університет, народознавство, етнографія, фольклор, кафедра, лекція.

В статье речь идет о развитии народоведческой (этнологической, включая этнографическую, фольклористической и антропологической) проблематики во Львовском национальном университете имени Ивана Франко от создания учебного заведения до организации в его структуре первой кафедры этнологии (1910). Рассмотрены как народоведческие исследования преподавателей Университета, так и лекционные курсы народоведческого направления.

Ключевые слова: Львовский университет, народоведение, этнография, фольклор, кафедра, лекция.

The article deals with the development of ethnological (incl. ethnographical, folkloristic, and anthropological) issues at the Ivan Franko Lviv National University from establishment of the educational institution to organization of the first Department of Ethnology in its structure (1910). The author characterizes both the ethnological studies of the University's lecturers and the courses in ethnological area.

Keywords: the Lviv University, ethnology, ethnography, folklore, department, lecture.

На сьогодні у Львівському національному університеті імені Івана Франка (далі — Львівський університет) народознавча тематика розробляється здебільшого в межах двох спеціалізованих кафедр — кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси філологічного факультету та кафедри етнології історичного факультету. Ці кафедри створені, відповідно, у 1990 та 1995 роках. Їхніми попередницями в Університеті були кафедра етнології Станіслава Цішевського (1910–1912), кафедра антропології та етнології (з 1936 р. — кафедра антропології) Яна Чекановського (1913–1941, 1944), кафедра етнології Адама Фішера (1924–1939), кафедра зоології та антропології Івана Раковського (1919–1925), кафедри української усної словесності (1919–1925) та фольклору й етнографії (1939–1947), що їх очолював Філарет Колесса, кафедра історії та етнографії України під керівництвом Степана Макарчука (1988–1995) [18; 19, с. 89,

107, 109; 5, с. 27–28]. Як бачимо, усі вони створені у XX ст. Проте історія народознавства (під цим терміном розуміємо насамперед етнологічну, у тому числі й етнографічну, фольклористичну та антропологічну проблематику) у Львівському університеті мала й «докафедральний період». Саме його характеристика є головною метою пропонованої статті.

У 1784 році швейцарський теолог Александр Цезар Шаванн увів до наукового обігу термін «етнологія», утворений із двох давньогрецьких слів у значенні «народ, плем'я» та «наука, вчення». До того часу існував лише термін «етнографія», який у 1607 році вперше вжив німецький письменник Йоганн Зоммер.

Історія Львівського університету розпочинається із XVII ст., а саме з 1608 року, коли у Львові заснували школу при єзуїтській колегії, якій, на підставі привілею польського короля Яна II Казимира від 20 січня 1661 року, було надано «гідність Академії і титул Університету». Проте офіційною датою заснування

Львівського університету вважають 1661 рік. Починаючи з другої половини XVII ст., у структурі Університету були теологічні та філософські студії. Навчальний заклад функціонував на підставі освітнього статуту ордену єзуїтів «Ratio Studiorum» («Система освіти»). Згідно з ним окреме вивчення етнографії не передбачалося, як через специфіку навчального процесу, так і через те, що в XVII–XVIII ст. вона ще не виокремилася як наукова дисципліна (у цей період під терміном «етнографія» розуміли насамперед одну зі складових географії). Проте можна стверджувати, що в другій половині XVII – у XVIII ст. студенти Львівського університету були дотичні до етнографічної тематики хоча б при поглибленні знання мов – завдяки читанню праць Гая Юлія Цезаря, Плінія, Вергілія, Салюстія та інших античних авторів. Відомий львівський історик, експерт з історії єзуїтського шкільництва Василь Кметь зазначає, що саме в контексті мовних студій студенти Львівського університету опановували певний обсяг знань з історії, географії та античної міфології (додамо, що етнографічні відомості були важливими також через те, що єзуїти стикалися з багатьма народами під час своєї масштабної місіонерської діяльності в різних частинах світу). І лише у XVIII ст. – в епоху просвітництва, якій був притаманний потужний розвиток наукового знання, навчальний статут «Ratio Studiorum» удосконалили: історію, географію та новочасні мови ввели до навчального процесу як самостійні предмети [14, с. 24, 31–34].

Після першого поділу Речі Посполитої (1772) західноукраїнські землі, які перебували в її складі, приєднали до Габсбурзької монархії. З них, а також із частини польських етнічних земель, створили нову провінцію імперії – Королівство Галичини та Лодомерії з центром у Львові. У 1773 році через тиск католицьких монархів Європи Папа Римський Климентій XIV ліквідував орден єзуїтів. Ця подія стала причиною закриття підконтрольних єзуїтам навчальних закладів, зокрема Львівського університету. Проте, зважаючи

на необхідність підготовки кадрів (чиновників, учителів, медиків, священників), які б забезпечували головні сфери життя Королівства Галичини та Лодомерії, австрійський імператор Йосиф II у жовтні 1784 року видав диплом про відновлення діяльності Львівського університету. Його урочисте відкриття відбулося 16 листопада того самого року (отже, рік введення до наукового обігу терміна «етнологія» співпав з відновленням діяльності Львівського університету й фактично з початком народознавчих досліджень у його стінах). У структурі навчального закладу було чотири факультети: філософський, теологічний, юридичний та медичний. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. навчально-науковий процес в Університеті перебував у межах інтелектуальної парадигми просвітництва. Цьому сприяло залучення до роботи в ньому відомих тогочасних учених-енциклопедистів, зокрема француза за походженням Бальтазара Акé (1739/40–1810), відомого в історіографії під німецькою транскрипцією свого прізвища «Hacquet» як Гакет [12, с. 13; 17, с. 38–41].

У 1787 році Б. Акé запропонували посаду професора медичного факультету Львівського університету, учений погодився (обіймав її до 1805 р.). Оселившись у Львові, він отримав змогу досліджувати Карпати й Прикарпаття насамперед з погляду геології, ботаніки та зоології (наук, якими цікавився найбільше). Результати цих досліджень Б. Акé узагальнив у чотиритомній праці «Нові природничо-політичні подорожі в 1788–1795 роках через Дакські та Сарматські або ж Північні Карпати» (*Neueste physikalischpolitische Reisen in den Jahren 1788 und 1789 durch die Dacischen und Sarmathischen oder Nordlichen Karpathen.* – Nürnberg, 1790–1796. – Bd. 1–4) [3, с. 86].

Б. Акé можна вважати одним з основоположників етнографічного карпатознавства. Так, у третій частині вказаної праці (опублікована в 1794 р.) він подав інформацію про деякі елементи традиційної культури гуцулів, яких називав «гірськими русинами» або «покутянами» (у цьому немає нічого дивного, адже

термін «гуцули» серед населення території, яку дослідники XIX—XX ст. окреслили як «Гуцульщина», утвердився й поширився саме впродовж згаданих століть [45]). Етнографічні записи про одяг гуцулів, їхню весільну обрядовість, народні танці, певні риси ментальності тощо на основі власних спостережень учений зробив десь у районі на південний захід (угору проти течії Черемоша) від межі Гуцульщини з Покутським передгір'ям, яка проходить з півночі по лінії Делятин — долина ріки Ослави — Косів — Кути — Вижниця. Для точного передання локальних назв елементів традиційної культури місцевого населення Б. Акé навів їхні транскрипції (наприклад: «raz», «orjenka», «chałupa», «derewce», «kolacz» тощо) [4].

Кінець XVIII — початок XIX ст. став фактично періодом зміни інтелектуальної парадигми в європейських країнах: просвітництво з його раціоналізмом змінив романтизм, зорієнтований на пізнання «душі народу». Ідейним натхненником і теоретиком естетичних принципів романтизму став німецький філософ, фольклорист та письменник Йоганн Гердер (1744—1803). Неабиякого значення він надавав дослідженню народної творчості, яку вважав джерелом виникнення літератури й мистецтва. Найшвидше ідеї романтизму поширилися в німецькомовних країнах, зокрема в Габсбурзькій монархії.

Перехід від просвітництва до романтизму в народознавчих дослідженнях у Львівському університеті можна проілюструвати на прикладі австрійця Йозефа Рорера (1769—1828), якого відомий польський етнолог першої половини XX ст. професор Університету Адам Фішер назвав «одним з перших німецьких і українських фольклористів» [1, арк. 5 зв., 16]. З 1800 року Й. Рорер обіймав посаду комісара львівської поліції, а впродовж 1806—1816 та 1818—1827 років — професора кафедри політичних умінь та статистики юридичного факультету Львівського університету. Будучи юристом, дослідником статистики, що потребувало раціонального складу мислення, Й. Рорер водночас займався літературною

діяльністю — писав нариси на основі подорожніх нотаток, зокрема фольклорно-етнографічного змісту. Наголосимо, що зацікавлення традиційною культурою (як свого народу, так і інших) було даниною тодішній моді: історії з народного побуту та зразки фольклору мали неабияку популярність в аристократичних салонах і гуртках інтелектуалів. У 1802—1803 роках Й. Рорер здійснив подорож Королівством Галичини та Лодомерії й іншими теренами Габсбурзької монархії з метою зібрати статистичні дані, які покращили б її промисловий розвиток. Під час цієї подорожі дослідник фіксував також етнографічні матеріали про місцеве населення, на основі яких у 1803—1804 роках опублікував у Відні низку праць про народи, які проживали в межах державних кордонів Габсбурзької монархії («Versuch über die Bewohner der österreichischen Monarchie» («Нарис про мешканців Австрійської монархії», 1803 р.); «Versuch über die deutschen Bewohner der österreichischen Monarchie» («Нарис про німецьких мешканців Австрійської монархії», 1804 р.); «Versuch über die jüdischen Bewohner der österreichischen Monarchie» («Нарис про єврейських мешканців Австрійської монархії», 1804 р.); «Versuch über die slawischen Bewohner der österreichischen Monarchie» («Нарис про слов'янських мешканців Австрійської монархії», 1804 р.)) [46, s. 251; 50].

Схожі мотиви — зацікавлення народним побутом і фольклором як «літературою» — стимулювали народознавчу діяльність іншого професора юридичного факультету Львівського університету — австрійця Карла Йозефа фон Гюттнера (1793—1822). Працюючи впродовж 1818—1822 років на кафедрі статистики Львівського університету, він згуртував навколо себе колег-одномудців, зокрема історика Йозефа Маусса, розпочавши видавати польською та німецькою мовами альманах «Pielgrzym lwowski» / «Der Pilger von Lemberg» («Львівський пілігрим») — перший ілюстрований журнал, присвячений «літературі та суспільству» Королівства Галичини та Лодомерії. У 1822—1823 роках у цьому альманасі вперше

в Галичині надрукували підбірку українських та польських народних пісень, а також статті про народні пісні авторства К. Ф. фон Гютнера. Видання було посмертним, його здійснив Й. Маусс [46, s. 251–252; 13, с. 15].

Якщо австрійські вчені-романтики (представники «державної нації», за термінологією одного з найвідоміших німецьких філософів романтизму Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля) сприймали дослідження народної культури як розвагу, то для інтелектуальних кіл бездержавних народів Центрально-Східної Європи (насамперед слов'ян), які перебували в складі багатонаціональних імперій, це було одним із проявів культурницького етапу національного відродження. Найвидатнішими представниками національного відродження на західноукраїнських землях були студенти Львівського університету Маркіян Шашкевич (1811–1843), Іван Вагилевич (1811–1866) та Яків Головацький (1814–1888), які в 1833–1837 роках об'єдналися в гурток «Руська трійця».

Провідний дослідник етнологічно-фольклористичної діяльності членів цього гуртка Роман Кирчів зазначав: «Діяльність “Руської трійці” припадає на той період, коли етнографія і фольклористика як галузі знання були на початковому етапі свого становлення, ще по суті не розрізнялися між собою та виступали в щільному зв'язку з громадянською історією, археологією, географією, правом та іншими науками, що разом склали зміст широкого поняття народознавство. У такому синкретичному смислі вони фігурують і в загальному комплексі народознавчої програми гуртка М. Шашкевича, особливо на ранній стадії її складання» [13, с. 48].

Діячі «Руської трійці» проводили активну збирацьку роботу на західноукраїнських землях. Бажання членів гуртка охопити польовими дослідженнями галицьку, буковинську та закарпатську частини західноукраїнських теренів Габсбурзької монархії було важливим для чіткого, науково обґрунтованого визначення меж етнічної території українців у

складі цієї держави, ствердження їхньої етнокультурної єдності між собою та з українським етнічним масивом, який тоді перебував у складі Російської імперії. Так, низку експедицій у 1833, 1834 та 1839–1840 роках здійснив Я. Головацький. Матеріали останньої з них стали основою його етнографічного нариса «Подорож по Галицькій та Угорській Русі, описана в листах до приятеля у Л.», уперше опублікованого чеською мовою в празькому журналі «Časopis Českého Muzeu» («Часопис Чеського музею») (1841–1842) [13, с. 87; 7]. Для публікації в цьому журналі писав статті І. Вагилевич: «Гуцули, мешканці східної частини Карпатських гір» («Huculové, obyvatelé východního pohoří Karpatského», 1838–1839), «Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині» («Bojkové, lid ruskoslowanský v Haličjch», 1841) та «Лемки — мешканці західних Карпат» («Łemki, mieszkańcy zachodniego wzgórza Karpat», 1841) [13, с. 157–159].

Наголосимо, що певні елементи народознавства, зокрема характеристика усної народної творчості українців, простежувалися в лекціях Я. Головацького як професора кафедри руської словесності (української мови та літератури) Львівського університету. Цю посаду він обіймав протягом 1848–1867 років [11, с. 18; 46, с. 321].

На межі 1860–1870 років у Львівському університеті відбулися зміни. По-перше, упродовж 1869–1871 років Університет офіційно перетворили на утравістичний (двомовний) польсько-український навчальний заклад, тобто мови найчисленніших народів Королівства Галичини та Лодомерії — українців і поляків — мали стати (замість німецької) мовами навчання й викладання. По-друге, в Університеті під час дослідження соціогуманітарних питань почали утверджуватися методологічні принципи позитивізму — нової інтелектуальної парадигми, започаткованої французьким мислителем Огюстом Контом (1798–1857). Позитивісти відмовилися від філософії («метафізики») як пізнавальної діяльності й орієнтувалися на методологію при-

родничих наук навіть при дослідженні гуманітарної сфери. Варто згадати постать Франца Гатчера — екстраординарного професора судової медицини юридичного факультету. У літньому семестрі 1869/1870 навчального року для студентів-юристів він виголосив лекційний курс «Про історію диявола, чортівні і процесів над відьмами: психологічне та культурно-історичне дослідження» [22, s. 23] (це фактично перший лекційний курс етнологічного спрямування, прочитаний у Львівському університеті).

На 1870-ті роки припадає діяльність в Університеті польського філолога й етнографа Еугеніуша Яноти (1823—1878). У 1871—1873 роках він був екстраординарним, а з 1873 року й до своєї смерті 17 жовтня 1878 року — ординарним професором кафедри німецької мови та літератури. Серед праць і лекцій Е. Яноти відзначимо етнографічну розвідку «Народ та його звичаї» (*Lud i jego zwyczaje // Przewodnik Naukowy i Literacki. — 1878*) та відкрити лекцію «Про скандинавські міфи» [47, s. 155].

В останній третині ХІХ ст. народознавчі студії у Львівському університеті розвивали також історик Ісидор Шараневич (1829—1901) і філолог Омелян Огоновський (1833—1894). Ці професори представляли два напрями в тодішньому розумінні терміна «етнографія» — історичний та філологічний. Як професор кафедри австрійської історії І. Шараневич читав студентам філософського факультету Львівського університету, зокрема, такі курси: «Історія міграції народів на географічній основі в поєднанні з етнографічним описом Австро-Угорської монархії», «Опис коронних країв Австро-Угорської монархії з погляду етнографії та історії», «Історично-етнографічний опис країв Австро-Угорської монархії», «Історична етнографія Австро-Угорської монархії», «Історія карпатських народів від найдавніших часів до кінця ХІІІ століття» [24, s. 28; 27, s. 27; 28, s. 27; 33, s. 29; 34, s. 29]. Щодо професора кафедри руської словесності (української мови та літератури) О. Огоновського, то серед його лекційних курсів, дотичних до етнографії

(читалися студентам навчального відділення «Філологія» філософського факультету), були такі: «Про руську поезію простонародну», «Простонародна поезія руська: пісні, казки, прислів'я», «Історія руської літератури в віках ХІ, ХІІ і ХІІІ», «Пояснення староруського пам'ятника "Слово о полку Ігоревім"», «Мітологія слов'янська» [23, s. 28; 25, s. 28; 26, s. 28; 29, s. 28; 30, s. 28; 31, s. 30; 35, s. 30]. Саме впродовж роботи в Університеті О. Огоновський написав та опублікував шеститомну працю «Історія літератури руської» (1887—1894). Відомий фольклорист та етномузиколог Ф. Колесса писав про неї таке: «Огоновський Омелян четвертий том своєї "Історії літератури руської" з 1894 року присвятив українській етнографії ХІХ в., він розглядає діяльність головних її представників, починаючи від кн[язя] Цертелева, присвячуючи кожному письменникові окрему статтю, неначе монографію, в якій подає докладний життєпис і зміст його праць» [15, с. 194]. Отже, О. Огоновський під терміном «етнографія» розумів усну народну творчість, тобто фольклор.

У другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. певних аспектів фольклору й етнографії в сучасному розумінні терміна торкалися у своїх лекційних курсах такі професори Львівського університету, як філолог-славист Антоній Каліна (1846—1906) [29, s. 28; 30, s. 28; 41, s. 42], етнічної історії — Тадеуш Войцеховський (1838—1919) (курс «Історія слов'янських народів, аж до 1000 р.») [30, s. 29; 31, s. 27; 35, s. 28; 41, s. 41; 42, s. 43]. Філолог-класик і водночас історик-античник Людвік Цвіклінський (1853—1942) під час лекцій та практичних занять розглядав зі студентами твори античних авторів («Іліаду» та «Одіссею» Гомера, «Історію» Геродота, «Нотатки про Галльську війну» Гая Юлія Цезаря, «Германію» Таціта тощо) [27, s. 28; 30, s. 28; 31, s. 29; 34, s. 30; 38, s. 34; 43, s. 42; 44, s. 45]. Античній міфології були присвячені лекційні курси Броніслава Кручкєвича (1849—1918) «Про релігію стародавніх римлян» та «Про шанування богів у Римській державі» [32, s. 30; 38, s. 34].

Восени 1894 року викладання на новоствореній у Львівському університеті кафедрі всесвітньої історії з особливим оглядом історії Східної Європи розпочав Михайло Грушевський (1866–1934). У своїй першій лекції для студентів філософського факультету вчений окреслив суть народницького напряму історичних досліджень (тісно переплетеного з етнічною історією), у рамках якого працював подальші роки: «Народ <...> і єсть, і повинний бути альфою і омегою історичної розвідки. Він — з своїми ідеалами й змаганнями, з своєю боротьбою, поспіхом і помилками — єсть єдиний герой історії» [5, с. 17]. Тематика лекцій та практичних занять («історичних вправ»), які М. Грушевський проводив для студентів філософського факультету на початках роботи в Університеті, охоплювала лише давню та середньовічну історію, а отже, містила етнографічну тематику: «Курс історії Руси, період давній», «Історіографія руська, період давній (загальний огляд і розбір критичний важніших джерел)»; «Великий Новгород, історія, устрій і побут єго до кінця XV в.» (1894/1895 навчальний рік) [37, с. 32]; «Курс історії Руси, період середній», «Огляд джерел до історії Руси, вік XII–XIII», «Огляд джерел до історії Руси, вік XIV–XVII» (1895/1896 навчальний рік) [38, с. 33; 39, с. 35]. Із лекційних курсів М. Грушевського (1896/1897 та 1897/1898 навчальні роки), дотичних до народознавства, можна назвати такі: «Великий рух народів», а також «Старинна історія Східної Європи» [40, с. 40; 41, с. 41; 42, с. 43]. У 1898/1899 навчальному році М. Грушевський знову повернувся до давньої історії: у зимовому семестрі він читав лекції на тему «Історія Руси, давній період», а в літньому — «Історія Східної Європи в XIII–XIV в.» [43, с. 41; 44, с. 44].

Восени 1894 року клопотання щодо своєї габілітації (отримання права викладання) у Львівському університеті розпочав Іван Франко (1856–1916). Відомий письменник і вчений прагнув габілітуватися на доцента української літератури та етнографії. Упро-

довж листопада — грудня 1894 року це питання декілька разів розглядали на засіданнях ради філософського факультету. 18 березня 1895 року І. Франко склав габілітаційний колоквіум. Його розпочав А. Каліна, який задав І. Франку запитання про періодизацію історії української літератури, полемічну літературу кінця XVI–XVII ст., праці Івана Вишенського, роль Мелетія Смотрицького в історії української мови, а також: «Як розгорталася суперечка щодо самостійності малоросійської і великоросійської мов?», «Яке значення для української літератури мають перші збирачі народних пісень?». М. Грушевський запитав І. Франка про давню агіографічну літературу, головні аспекти драматургії XVIII ст., праці Івана Котляревського, а також: «У чому суть теорії Житецького про українські думи?». Отже, запитання А. Каліни та М. Грушевського стосувалися як історії української літератури, так і етнографії в розумінні усної народної творчості. Інше тлумачення терміна «етнографія» тогочасними вченими засвідчують запитання до габілітанта з боку І. Шараневича. Вони звучали так: «Про етнографію, її відношення до праісторії і соціології» та «Про межі народності». Отже, ще раз наголосимо, що як історик та археолог І. Шараневич бачив етнографію в контексті історичної науки, зокрема первісної історії, а також науки про суспільство — соціології. Це дозволяє припустити, що І. Франко міг вкладати в термін «етнографія» не лише філологічний, але й історичний зміст. На жаль, його відповіді на поставлені йому запитання невідомі, адже в протоколі габілітаційного колоквіуму І. Франка зазначено лише, що «відповіді кандидата довели ґрунтовне знання предмета як у загальних, так і в окремих питаннях». Зважаючи на це, А. Каліна запропонував раді філософського факультету допустити І. Франка до наступних етапів габілітації, зокрема до виголошення пробної лекції, що односторонньо підтримали. Після успішної габілітаційної лекції на тему «Аналіз “Наймички” Шевченка», яку І. Франко прочитав 22 березня 1895 року,

А. Каліна запропонував раді філософського факультету представити габілітацію І. Франка на доцента української літератури та етнографії на затвердження австрійського Міністерства освіти. Цю пропозицію одногосно схвалили. Проте намісник Галичини Казімеж Бадені, з політичних мотивів, не затвердив габілітацію І. Франка, переконавши не робити цього й міністра освіти [8, с. 527–529; 9, с. 100–115].

В останній третині ХІХ — на початку ХХ ст. серед викладачів Львівського університету поширилася тенденція до створення наукових товариств, діяльність яких сприяла б розвитку наукових студій з певних галузей знань (при цих товариствах засновували також спеціалізовані наукові журнали). У контексті цього руху з ініціативи професора Львівського університету А. Каліни в 1895 році було засновано Народознавче товариство у Львові та його друкований орган — журнал «Lud» («Народ») [49]. Саме А. Каліна став першим головою новоствореного товариства (обіймав цю посаду впродовж десяти років, а з 1905 р. був почесним членом товариства). Він у 1895–1905 роках редагував журнал «Lud» [16]. Виступити з доповіддю на відкритті Народознавчого товариства у Львові 28 лютого 1895 року доручили І. Франку. Матеріали його доповіді стали основою статті «Найновіші напрями в народознавстві», якою відкривався перший номер журналу «Lud». У цій статті дослідник проаналізував теоретичні засади тодішніх головних народознавчих шкіл: міфологічної, історично-міграційної та антропологічної (еволюціонізму) [48].

Заснувати українське етнографічне видання й створити окрему Етнографічну комісію для його наукового редагування на початку 1895 року планували й українські вчені — члени Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) у Львові. Проте перший випуск журналу «Етнографічний збірник» побачив світ лише в жовтні 1895 року. Його науковим редактором став М. Грушевський. У передмові до журналу він писав: «Сим томом наукове товариство імені Шевченка розпочинає нову

серію публікацій, присвячену спеціально матеріалам до пізнання українсько-руського народу з погляду етнографічного, в ширшій значинню того слова. <...> Для титулу видавництва узято притертий вже термін етнографічного збірника, хоч з програми його не виключають ся ті сторони науки про нарід, які обіймає собою новий термин фольклору. Матеріяли мають уміщуватись з цілої території, залюдненої українсько-руським народом. Збірник має виходити регулярно принаймні раз на рік — доки засоби товариства не позволят число томів помножити» [10].

Сучасний львівський етнолог, дослідник народознавчої діяльності НТШ Михайло Глушко пише, що зацікавлення М. Грушевського етнографічною тематикою пов'язане з його роботою над першими томами ґрунтовного дослідження «Історія України-Руси». Уже в 1894 році учений поставив собі за мету дослідити економічну, культурну, духовну сфери щоденного життя українців у княжу добу, а також виокремити в культурі давньоруської еліти елементи загальнонародної (тобто традиційної) культури. Проте тоді М. Грушевський зіткнувся з проблемою нестачі достовірних «відомостей про народ» [5, с. 18]. Найімовірніше, саме для збору потрібної інформації в першому томі «Етнографічного збірника» опублікували спеціальну «Програму до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід...», що складалася із чотирьох частин: «Відомости історичні», «Відомости етнографічні», «Відомости суспільно-економічні» та «Відомости правничі» [20]. Проте «Етнографічний збірник» не повністю задовольнив М. Грушевського, адже в ньому почали друкувати переважно фольклорні матеріали, а не відомості про матеріальну й духовну культуру. Тому, коли в 1897 році вченого обрали головою НТШ, він доклав усіх зусиль для організації окремої Етнографічної комісії в структурі товариства. Її створили 1898 року під керівництвом провідних тодішніх українських учених-народознавців Івана Франка (голова), Федора Вовка (заступник голови) й Володимира

Гнатюка (секретар). З 1899 року друкованим органом Етнографічної комісії став журнал «Материяли до українсько-руської етнольоґії» («Материяли до української етнольоґії»), наукове редагування якого доручили Ф. Вовку [5, с. 20].

На початку ХХ ст. Ф. Вовк (1847–1918) клопотався про створення у Львівському університеті кафедри антропології, яку хотів би очолити. Проте цього так і не зробили, і наприкінці 1905 року вчений переїхав до Санкт-Петербурга, де в місцевому університеті отримав посаду доцента, згодом — професора кафедри антропології [21, с. 190]. У контексті цього відзначимо, що лекції з антропології у Львівському університеті практикувалися — їх читав відомий польський біолог Бенедикт Дибовський. Зокрема, його курси «Будова людини як свідчення її родового розвитку» (читався в літньому семестрі 1893/1894 навчального року) та «Про раси первісної людини» (читався в літньому семестрі 1895/1896 навчального року) відвідував майбутній провідний український антрополог Іван Раковський, який був студентом філософського факультету Львівського університету впродовж 1892–1897 років. Наголосимо, що тут І. Раковський розпочав науково-дослідницьку роботу в лабораторії зоологічного кабінету під керівництвом Б. Дибовського. Цей професор навіть запропонував академічному сенату Університету призначити молодого вченого своїм асистентом, однак, довідавшись, що той — українець, відмовився від цього задуму (тоді протистояння між українцями й поляками в Східній Галичині було надзвичайно гострим) [6, с. 12–13; 36, с. 34; 39, с. 39].

У 1905 році у Львівському університеті відкрили кафедру класичної археології й праісторії (тобто первісної історії), яку очолив польський археолог Кароль Гадачек. Її створення засвідчило розуміння керівництвом Університету важливості наукових дисциплін, пов'язаних із вивченням дописемного періоду історії. У цьому контексті створення кафедри етнольоґії

у Львівському університеті було лише питанням часу (така ідея існувала на філософському факультеті з 1909 р.). Цьому сприяло також інтелектуальне середовище Львова, де наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. діяли потужні етнологічні центри — щойно згадані Народознавче товариство у Львові та Етнографічна комісія НТШ. Тому 27 серпня 1910 року імператор Австро-Угорщини Франц Йосиф І «найвищою ухвалою наймилостивіше дозволив призначити мовознавця д[окто]ра Станіслава Цішевського надзвичайним професором етнольоґії Львівського університету» [2, арк. 11]. Це означало створення окремої кафедри етнольоґії, яка започаткувала в Університеті структурне оформлення народознавчих дисциплін.

Отже, розвиток народознавчої проблематики у Львівському університеті впродовж другої половини ХІХ — початку ХХ ст. пройшов низку етапів. Вони були пов'язані зі зміною загальноєвропейських інтелектуальних парадигм (просвітництво, романтизм, позитивізм), уточненням змістового наповнення терміна «етнографія» (як синоніма усної народної творчості та як історичної дисципліни, що займається описом традиційної матеріальної й духовної культури народу), утвердженням у науковому обігу терміна «етнологія». Також варто наголосити, що аж до другої половини ХІХ ст. народознавча проблематика у Львівському університеті розвивалася переважно завдяки працям його викладачів та студентів, і лише згодом її почали викладати в окремих спеціальних лекційних курсах.

Завдяки діяльності Народознавчого товариства у Львові та Етнографічної комісії НТШ наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. етнологія у львівському інтелектуальному середовищі утвердилася як важлива наукова дисципліна історичного циклу. Саме потужний розвиток етнографічно-етнологічних досліджень у цей час спричинився до створення у Львівському університеті 1910 року окремої кафедри етнольоґії.

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 403 (Списки профессорско-преподавательского персонала по кафедрам с указанием тем их научных работ), 20 арк.
2. Державний архів Львівської області, ф. 26, оп. 5, спр. 2040 (Личное дело профессора Цишевского Станислава), 26 арк.
3. *Гакет Б.* Автобіографія / Б. Гакет ; пер. з нім. Х. Назаркевич // Бальтазар Гакет і Україна. Статті і матеріали / авт.-упоряд. М. Вальо. – Львів : Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 1997. – С. 77–92.
4. *Гакет Б.* Нові природничо-політичні подорожі в 1788–1795 рр. через Дакські та Сарматські або ж Північні Карпати. Ч. 3. Нюрнберг, 1794. [Фрагменти] / Б. Гакет ; пер. з нім. У. Іваночко // Бальтазар Гакет і Україна. Статті і матеріали / авт.-упоряд. М. Вальо. – Львів : Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 1997. – С. 30–36.
5. *Глушко М.* Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / Михайло Глушко // Народознавчі зошити. – 2008. – № 1–2. – С. 14–20.
6. *Головацький І.* Іван Раковський (1874–1949). Життєписно-бібліографічний нарис / Іван Головацький. – Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2004. – 218 с. : іл. – (Серія «Видатні діячі НТШ»). – Чис. 9).
7. *Головацький Я.* Подорож по Галицькій та Угорській Русі, описана в листах до приятеля у Л. / Яків Головацький // Подорожі в Українські Карпати : зб. / упоряд. і вступ. ст. М. А. Вальо. – Львів : Каменяр, 1993. – С. 22–101.
8. *Горак Р.* Іван Франко / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – Кн. 6 : В поті чола. – 532 с.
9. *Горак Р.* Іван Франко / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – Кн. 7 : Протистояння. – 584 с.
10. *Грушевський М.* Передмова / М. Грушевський // Етнографічний збірник / за ред. М. Грушевського. – Львів : Наукове товариство імені Шевченка, 1895. – Т. 1. – С. VII–VIII.
11. *Івашків В.* Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті / Василь Івашків, Руслан Марків // Міфологія і фольклор. Загальноукраїнський науково-освітній журнал. – 2010. – № 3–4 (7). – Липень – грудень. – С. 18–26.
12. *Качмар В.* [Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис] / Володимир Качмар // Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка. – Київ : Логос, 2010. – С. 12–51.
13. *Кирчів Р. Ф.* Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Р. Ф. Кирчів. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2011. – 422 с.
14. *Кметь В.* Львівський єзуїтський університет (1661–1773) / Василь Кметь // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : у 2 т. / вид. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. 1 : А – К. – С. 16–37.
15. *Колесса Ф.* Історія української етнографії / передм. Г. А. Скрипник. – Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2005. – 368 с.
16. *Кравчук А.* Каліна (Kalina) Антоній / А. Кравчук // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : у 2 т. / вид. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. 1 : А – К. – С. 577.
17. *Крикун М.* Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : у 2 т. / вид. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. 1 : А – К. – С. 38–53.
18. *Макарчук С.* Етнології кафедра / С. Макарчук // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : у 2 т. / вид. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. 1 : А – К. – С. 484–485.
19. *Мудрий В.* Змагання за українські університети в Галичині / Василь Мудрий ; ред. О. Романів. – Львів ; Нью-Йорк : Наукове товариство ім. Шевченка у Львові ; Фондація Українського вільного університету в ЗСА, 1999. – 194 с.
20. Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами наукового товариства імені Шевченка // Етнографічний збірник / за ред. М. Грушевського. – Львів : Наукове товариство імені Шевченка, 1895. – Т. 1. – С. 1–16.
21. *Франко О.* Федір Вовк – вчений і громадський діяч / Оксана Франко. – Київ : Видавництво Європейського університету, 2001. – 378 с.
22. Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Sommer-Semester des Studien-Jahres 1869/70. – Lemberg : Aus der k. k. galizischen Aerial-Staats-Druckerei, 1869. – 39 s.

23. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1882/83. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1882. – 31 s.
24. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1882/83. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1883. – 32 s.
25. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1883/84. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1883. – 31 s.
26. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1884/85. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1884. – 31 s.
27. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1884/85. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1885. – 32 s.
28. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1885/86. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1886. – 32 s.
29. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1887/88. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1887. – 32 s.
30. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1888/89. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1888. – 32 s.
31. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1888/89. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1889. – 33 s.
32. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1890/91. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1890. – 33 s.
33. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1890/91. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1891. – 34 s.
34. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1891/92. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1892. – 34 s.
35. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1892/93. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1892. – 33 s.
36. C. K. Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu i program wykładów w letnim półroczu 1893/94. – Lwów : I Związkowa drukarnia we Lwowie, 1894. – 35 s.
37. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1894/95. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1895. – 38 s.
38. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1895/96. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1895. – 39 s.
39. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1895/96. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1896. – 41 s.
40. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1896/97. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1897. – 45 s.
41. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1897/98. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1897. – 47 s.
42. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1897/98. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1898. – 49 s.
43. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1898/99. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1898. – 47 s.
44. C. K. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1898/99. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1899. – 50 s.
45. *Falkowski J.* Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny / Jan Falkowski. – Lwów : Nakładem Towarzystwa ludoznawczego, 1938. – 112 s.
46. *Finkel L.* Historia Uniwersytetu Lwowskiego / Ludwik Finkel, Stanisław Starzyński. – Lwów : Nakładem Senatu akademickiego c. k. Uniwersytetu Lwowskiego z drukarni E. Winiarza, 1894. – Cz. I : Historia Uniwersytetu Lwowskiego do r. 1869. – 351 s.
47. *Finkel L.* Historia Uniwersytetu Lwowskiego / Ludwik Finkel, Stanisław Starzyński. – Lwów : Nakładem Senatu akademickiego c. k. Uniwersytetu Lwowskiego z drukarni E. Winiarza, 1894. – Cz. II : Historia Uniwersytetu Lwowskiego 1869–1894. – 442 s.
48. *Franko I.* Najnowsze prądy w ludoznawstwie / Iwan Franko // Lud. Organ Towarzystwa ludoznawczego we Lwowie / pod red. Antoniego Kaliny. – Lwów : Towarzystwo ludoznawcze, 1895. – T. I. – S. 4–16.
49. Historia Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego [Elektronnyj resurs]. – Reżim dostępu : http://www.ptl.info.pl/?page_id=102 [29.06.2014].
50. Rohrer Joseph [Elektronnyj resurs]. – Reżim dostępu : <http://www.deutsche-biographie.de/sfz76816.html> [29.06.2014].